

Na vojaškem pokopališču v Logu pod Mangartom.
Foto: Alenka Čas, 7. 5. 2016.

Udeleženci strokovne ekskurzije na Kolovratu.
Foto: Alenka Čas, 7. 5. 2016.

STROKOVNA EKSKURZIJA PO POTI MIRU V ZGORNJEM POSOČJU

Sto let je tega, ko so v Posočju in domala celotni Evropi besneli topovi ter objestno sejali smrt in trpljenje. Njihovi gospodarji so v imenu napredka ter pravične razdelitve dobrin in sveta spočeli prvi svetovni vojaški konflikt, katerega sledi so tako v kolektivnem spominu ljudi kot v krajini vidne še danes. Za sabo je namreč pustil vsesplošno razdejanje in razčlovečenje ter v temeljih spremenil gospodarski in politični ustroj sveta, preobrazil pa je tudi dotedanjo družbo in vlogo posameznika v njej.

Dolgo časa je bilo to boleče in tragično obdobje naše bližnje preteklosti zamolčano in potisnjeno na rob družbenega zanimanja, od 80. let preteklega stoletja dalje pa se zanimanje zanj vztrajno veča. Brez pretiravanja tako lahko rečemo, da je prva svetovna vojna trenutno »hit« tema tako strokovnega preučevanja kot tudi močno razširjenega ljubiteljskega raziskovanja in zbirateljstva. Izhajajo številne znanstvene in ljubiteljske publikacije o tej temi, vrsté se različne razstave, za javnost se odpirajo nove tematske muzejske zbirke, na dan prihajajo še neodkriti spomini in fotografije. Pogosta so odprtja spominskih parkov in odkrivanja spominskih obeležij, na katerih vedno znova opozarjamo na tragične posledice te svetovne morije, a obenem znova obnavljamo jarke in vojaške položaje, razstavljamo orožje in s ponosom nosimo replike vojaških uniform. Vse to je seveda prej zapostavljeno obdobje zgodovine močno približalo širši javnosti. Z varne časovne in čustvene razdalje tako danes na različne načine obujamo spomin na véliko vojno in se zgražamo nad dogodki v tedanji Evropi, obenem pa slepo zaverovani v svoj lagoden

položaj nonšalantno spremljamo politično dogajanje po svetu, sejemo nestrpnost in celo sovraštvo ter mirno odločamo o tragičnih usodah ljudi, žrtvah neke druge vojne. Dejstvo, da smo do potankosti raziskali in opisali številne vidike tega in drugih krvavih vojaških spopadov, namreč ni nikakršno zagotovilo, da bomo v svojih odločitvah in dejanjih pametnejši od naših prednikov. Pravih razsežnosti in tragike vojne, sleherne vojne, namreč s tovrstnim počtjem ni mogoče v celoti razumeti, še manj dojeti.

»Pot miru«, blagovna znamka, ki označuje obsežen mednarodni projekt, katerega namen je približati kulturnozgodovinsko dediščino prve svetovne vojne oziroma soške fronte, je poleg Kobariškega muzeja najbolj prepoznaven slovenski produkt, vezan na čas vélike vojne. S pomočjo številnih sodelavcev in društev s slovenske in italijanske strani meje ga že več let uspešno promovira in vodi Fundacija Poti miru v Posočju. Čeprav pot poteka od Loga pod Mangartom do morja, so si lahko člani Slovenskega etnološkega društva, ki so se udeležili ekskurzije, ogledali zgolj nekaj točk na njenem najsevernejšem delu. Prvi postanek je bil v Logu pod Mangartom, kjer jih je sprejel predsednik tamkajšnjega turističnega društva Peter Mlekuž. Predstavil jim je kratko zgodovino kraja in nekaj ključnih krajevnih zanimivosti, vezanih na prvo svetovno vojno. Mednje spada Štoln, predor, ki je bil zgrajen leta 1905 zaradi odvajanja vode iz rudnika svinca v sosednjem Rablju, med vojno pa je bila skozenj speljana ozkotirna železnica, ki je služila za oskrbo bovškega dela soškega bojišča. V vasi je tudi večje pokopališče avstro-ogrskih

vojakov, med katerimi prevladujejo grobovi Bosancev oziroma vojakov 4. bosansko-hercegovskega pehotnega polka. Slednji so bili namreč glavni branilci Rombona, pomembne strateške točke, zaradi njihove množične prisotnosti na tem območju pa je bila leta 1916 v dolini Koritnice zgrajena tudi doslej edina mošeja na slovenskih tleh. Danes o njej pričajo le še redke fotografije.

Naslednji postanek na Poti miru je bil v Kobaridu, a ne v znamenitem Kobariškem muzeju, ki so ga mnogi že obiskali, ampak v sosednji stavbi, kjer je sedež in informacijski center Fundacije Poti miru v Posočju. Tu so jim zaposleni na kratko predstavili delo Fundacije in projekt Poti miru, ogledali pa so si lahko tudi dve manjši gostujoči razstavi o soški fronti. Iz Kobarida so se nato odpeljali na turistično kmetijo Jelenov breg, ki leži v zaselku Avsa nad vasjo Livek. Na kmetiji pod Matajurjem, tik ob italijanski meji, jih je čakalo zaslužno kosilo, nato pa ogled še ene točke na Poti miru. To je bil muzej na prostem na Kolorvratu, vzpetini, od koder se odpirajo pogledi na številne pomembne strateške točke tega dela soške fronte. Tu so bili v prvi vojni italijanski položaji, ki so danes delno rekonstruirani in predstavljajo eno pomembnejših in bolj obiskanih točk tega dela Poti miru.

Po Bovškem in Kobariškem je nato sledil še postanek na Tolminskem. Tu sem se jim v Tolminskem muzeju pridružila tudi sama in jih popeljala po takrat aktualni občasni razstavi z naslovom Človek in vojna, katere avtorica sem. Ta razstava je bil moj prvi resnejši stik s prvo svetovno vojno, saj sem se dotlej uspešno »otepala« tovrstnih tem. Ko pa je bila zaradi spleta okoliščin ob stoletnici začetka soške fronte ravno meni dodeljena naloga, da na muzejski način predstavim prvo svetovno vojno, sem se odločila, da bom poskušala osvetliti predvsem tiste vsebine, ki navadno ne pridejo v ospredje. Ko sem snovala koncept raz-

stave, sem imela v mislih predvsem otroke in mladino, saj sem imela občutek, da z običajnimi predstavitvami vojne pri njih ne dosegamo željenih ciljev. Namesto razstavljanja orožja in opisa vojaških premikov sem zato raje osredinila na vzroke in vzgibe za nastanek vojn, spodbuditi sem želela razmišljanje o dejanjih, ki množice sicer miroljubnih posameznikov pripeljejo do tega, da stopijo na različne bregove in postanejo »sovražniki«. V drugem in tretjem delu razstave, kjer je govora o vsakdanjem življenju vojakov in civilnega prebivalstva, pa sem poskušala izpostaviti predvsem osebne in intimne stiske enih in drugih. Zanimal me je odnos vojakov do vojaških pravil in avtoritet, moralna drža vojakov in civilistov, soočanje s trpljenjem, bolečino in smrtjo ter z dejstvom, da mora vojak v vojni tudi sam ubijati. Ker pa s podpisom premirja vojne za posameznika seveda še ni konec, sem se dotaknila tudi globokih gospodarskih, telesnih, psihičnih in moralnih ran, s katerimi so se soočali vojaki in civilna družba po koncu vojne.

Muzejski predstavitvi mojega pogleda na prvo svetovno vojno je nato sledil še ogled manj znanega nemškega pokopališča na sotočju Soče in Tolminke, kjer je v skupni grobnici, zgrajeni leta 1938, pokopanih skoraj tisoč nemških vojakov, padlih na bližnjih bojiščih v 12. soški bitki. Tik preden je padel mrak in je avtobus po celodnevni rajži po soški dolini znova zavil proti Ljubljani, pa smo se sprehodili še čez tolminsko festivalsko območje. Okolica Nemške kostnice in celotno sotočje Soče in Tolminke je namreč v poletnih mesecih prizorišče več mednarodnih glasbenih festivalov, ki na Tolminsko privabijo več tisoč glasbenih navdušencev. Tako kot ob gradnji Bohinjske proge ter pozneje, v času prve svetovne vojne, je vsako poletje na Tolminskem znova mogoče poslušati zvence govornice ljudi iz različnih evropskih držav.